

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Nikola Pflegerová

**Prostorové aspekty a jejich vliv na
společenský život na příkladu koleje Strahov**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Nikola Pflegerová**

Vedoucí práce: **doc. RNDr. Milan Tuček, CSc.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

PFLEGEROVÁ, Nikola. *Prostorové aspekty a jejich vliv na společenský život na příkladu koleje Strahov*. Praha, 2011. 46 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociálních studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce doc. RNDr. Milan Tuček, CSc.

Abstrakt

Téma bakalářské práce se zabývá problematikou jedince a prostoru v obecné rovině s aplikací na příkladu vysokoškolské koleje Strahov. Práce je členěna do dvou částí, teoretické a praktické. První část se opírá o teoretická východiska architektonického determinismu s důrazem na interakční teorii a snaží se seznámit s pojmy vztahující se k samotnému prostoru a prostorovému chování, jenž svou strukturou do určité míry ovlivňuje příznivě či negativně chování jedince. Dále se práce zaměřuje na společenské funkce staveb a vliv kvality prostoru na množství sociálních interakcí a společenský život, který může buď podnítit, nebo od něj naopak zcela odradit. Poukazuje také na specifika, jež sebou přináší bydlení na studentské koleji, jako je jeho dočasnost, sdílení prostoru s neznámými lidmi či omezená možnost volby. Poznatky z teoretické části poté aplikuje při případové studii strahovských kolejí. Studie ukázala značné nedostatky v kvalitě tamních prostor, jako jsou špatné klimatické či provozní podmínky, ale na druhou stranu i snahu samotných studentů nesmířených se skutečností, jenž se situaci snaží řešit vlastními silami. Díky jejich iniciativě vznikají nové společenské prostory a zkvalitňuje se prostředí vysokoškolské koleje.

Abstract

The main topic of this bachelor thesis deals with the issues of individuals and spatial aspects in general and uses the Strahov dormitory as an example. The text is composed of two parts, theoretical and practical. The first part is based on theoretical architectural determinism with an emphasis on interactionist theory and tries to characterize concepts related to space and spatial behavior, which may, to some extent, positively or negatively influence the behavior in general. This work also focuses on social function of buildings and the influence of the quality of space on the amount of social interaction and social life. This thesis also addresses the issues of living on university campuses – its temporary nature, sharing space with unfamiliar people and limited set of free choices. I applied the information from the theoretical part of this text on the case study of Strahov dormitory. I learned about serious lack of quality of that area, such as bad climate and operating conditions. On the other hand, I witnessed the effort made by students themselves, who are not satisfied by the conditions in which they live and try to make them better. Thanks to their initiative, new social spaces are made and the quality of the dormitory gets better.

Klíčová slova

Prostor, bydlení, studentské koleje, sociální interakce, aspekty prostoru, interakční teorie, veřejné prostranství.

Keywords

Space, housing, student dormitories, social interaction, aspects of space, interaction theory, public space.

Rozsah práce: 61 474

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2012

Nikola Pfliegerová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce panu doc. RNDr. Milanu Tučkovi za jeho ochotu, praktické rady a povzbudivá slova. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, kteří mi byli velkou oporou a bez jejichž podpory by tato práce nebyla nikdy dokončena.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Pflegerová Nikola

Fakulta sociálních věd UK, obor Sociologie a sociální antropologie

Konzultant: doc. RNDr. Tuček Milan, CSc

Předpokládaný název bakalářské práce:

Forma bydlení na pražských vysokoškolských kolejích a její vliv na společenské interakce.

1. Úvod: vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

V České republice studuje přibližně 370 tisíc studentů¹. Jestliže počítáme pouze ty, jež studují v prezenční formě studia, je jich celkem 234 604², z toho polovina jich studuje v hlavním městě. Ne všichni mají to štěstí, že se jejich vysoká škola nachází v místě bydliště. Co se týče studentů na pražských univerzitách, více jak polovina je mimopražská.³ Ti si potom musí vybrat z několika možností, jak svou situaci hodlají řešit. Studenti, jejichž bydliště není příliš vzdáleno od místa školy, mohou dojíždět, avšak těm, co jsou ze vzdálenějších míst, nezbyvá nic jiného, než si najít nové bydliště poblíž univerzity. Na rozdíl od zemí jako je Finsko, Švédsko či Norsko, kde si studenti musejí hledat převážně privátní ubytování, jsou v České republice studentům k dispozici vysokoškolské koleje [D. Orr, K. Schnitzer, E. Frackann 2008: 72]. Kapacita pražských kolejí činila k minulému roku 28 000 lůžek.⁴ Tedy můžeme říci, že více jak třetina mimopražských studentů žije na koleji, což není zanedbatelný počet.

¹ Tyto data jsou sebrána českým statistickým ústavem a vztahují se k roku 2008.

² [http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/t/54001CDEBD/\\$File/33011031.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/t/54001CDEBD/$File/33011031.pdf)

³ Inspirační zdroj: reportáž čt24 „Na kolejích je zima a neteče teplá voda, stěžují si studenti“, ve které byly údaje zveřejněny.

⁴ Tamtéž.

V skupině lidí probíhají vzájemné vztahy a utvářejí se sociální skupiny, studentů obývajících vysokoškolské koleje nevyjímaje. „Člověk není izolovanou bytostí, je v neustálém kontaktu s jinými lidmi a se skupinami lidí a jejich prostřednictvím je funkcionálně a intencionálně utvářen a měněn“ (R. Kohoutek; Člověk a sociální skupiny)⁵. Na základě jednání s jinými lidmi si o člověku druzí utvářejí názor a podle toho se k němu chovají [E. Goffman 1999: 14]. Jedná se o způsob interakce mezi lidmi, kdy si subjekty jednání utvářejí názor na sebe navzájem [E. Goffman 1999: 21]. VŠ koleje nabízejí k vytváření vzájemných vztahů mezi jejími obyvateli dostatek prostoru.

Ve své bakalářské práci hodlám propojit sféru vysokoškolských kolejí a vzájemných vztahů mezi studenty. Zaměřím se na možnosti, které forma bydlení na vysokoškolské koleji nabízí. Bude mne zajímat, zda studenti, kteří na koleji žijí, mají možnost navázat kontakt s ostatními studenty, na jaké rovině navazování kontaktů probíhá a kde nejčastěji k němu dochází.

2. Teoretická východiska

Sociální interakce v běžném životě- symbolický interakcionismus.

Interakční teorie.

Teorie komunikace.

3. Výzkumné otázky a hypotézy

Jaké prostory jsou studentům k dispozici pro navazování sociálních vztahů, jaké možnosti k setkání kolej poskytuje?

Na jakém místě kolejní budovy dochází nejčastěji ke kontaktu mezi studenty?

Hypotézy:

1. Kolejní prostory nenabízí mnoho možností k seznámení.
2. Kolejní prostory neposkytují kvalitní prostředí potřebné pro život studenta.
3. Lépe se navazuje kontakt na kolejích se studentskou místností než bez ní.

4. Očekávaná zjištění a metody výzkumu

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaké možnosti pro setkání nabízí vysokoškolská kolej, jak bydlení formuje vytváření skupin, a kde nejčastěji dochází k setkání tzv. formingu.

⁵ <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/cloveka-a-socialni-skupiny>

Očekávám odlišnosti v navazování vztahů a tvoření skupin u studentů dle uzpůsobení kolejního prostoru (kde jsou společné místnosti- kuchyň, sprchy-dojde k snadnějšímu navazování kontaktu).

Pro svůj výzkum využiji kvalitativní metodu polostrukturovaného rozhovoru, za použití otevřených otázek (př.: Kde se nejčastěji scházíte s kamarády?), tím si kladu za cíl dozvědět se něco o subjektivním pohledu respondenta na problematiku vztahů na kolejích. Dále zúčastněného pozorování na jedné z kolejí a analýzy dokumentů (fotografie)

5. Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Empirická část
- 4) Analytická část
- 5) Závěr

6. Orientační seznam literatury

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Univerzita Karlova, Praha 1993.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Argo, Praha 2005.

GOFMANN, E. *Všichni hrajeme divadlo*. NSY, Praha 1999.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál (H), Praha 2005.

KOL. AUTORŮ. *Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace*. SOČČAS, Praha 2008.

MATĚJŮ, P. a kol. *Studium na vysoké škole 2004 - Zpráva z výzkumu studentů prvních ročníků vysokých škol v České republice*. [online], Praha 2008.

MUSIL, J. *Sociologie bydlení*. Svoboda, Praha 1971.

ORR, D., SCHNITZER, E., FRACKANN, K. *Social and Economic Condition of Student life in Europe*. GmbH&Co., Bielefeld 2008.

POKORNÝ, J. *Odkaz Josefa Hlávky*. Academia, Praha 2005.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, C. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy techniky metody zakotvené teorie*. Albert. (S-C), Boskovice 1999.

WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Oikoymenh, Praha 2009.

Obsah

| | |
|---|-----------|
| ÚVOD..... | 11 |
| 1 TEORETICKÁ ČÁST | 14 |
| 1.1 Vymezení pojmů | 14 |
| 1.2 Teoretické koncepty problematiky jedince a prostoru..... | 16 |
| 1.2.1 Člověk a prostor v obecné rovině | 16 |
| 1.2.2 Společenské funkce staveb..... | 18 |
| 1.2.3 Prostor sociopetální a sociofugální | 18 |
| 1.2.4 Hodnocení prostoru z pohledu uživatelů..... | 19 |
| 1.2.5 Dimenze prostoru | 20 |
| 1.2.6 Klasifikace prostoru..... | 21 |
| 1.2.7 Fixní znaky obytného prostředí..... | 23 |
| 1.2.8 Komfort vnitřních prostor | 23 |
| 1.2.9 Formy bydlení..... | 24 |
| 1.2.10 Výškové domy a jejich sociologická problematika..... | 24 |
| 1.2.11 Vysokoškolské koleje jako specifický způsob bydlení..... | 25 |
| Shrnutí..... | 27 |
| 2 EMPIRICKÁ ČÁST | 28 |
| 2.1 Cíl práce a výzkumné otázky | 28 |
| 2.2 Metodologie výzkumu | 29 |
| 2.2.1 Výzkumný soubor..... | 29 |
| 2.2.2 Výzkumné rozhovory..... | 30 |
| 2.2.3 Analýza dokumentu..... | 31 |
| 3 ANALYTICKÁ ČÁST..... | 31 |
| 3.1 Areál kolejí ČVUT | 31 |
| 3.2 Vnitřní prostory | 32 |
| 3.3 Pokoje studentů | 33 |
| 3.4 Klimatické podmínky | 33 |
| 3.5 Společné prostory..... | 35 |
| 3.6 Společenské místnosti..... | 36 |
| 3.7 Vybavenost | 37 |
| 3.8 Veřejné prostranství | 38 |
| 3.9 Občanská vybavenost | 39 |
| 3.10 Kolejní aktivity | 40 |
| 3.11 Hodnocení prostorů z pohledu studentů..... | 40 |
| 4 ZÁVĚR | 41 |
| 5 SUMMARY..... | 42 |
| 6 POUŽITÁ LITERATURA | 43 |
| 7 ELEKTRONICKÉ ZDROJE | 45 |

„V paláci lidé myslí jinak než v chatrči, jejíž strop jakoby stlačoval mozek. Na volném vzduchu jsme jinými lidmi než v místnosti, těsno skličuje, prostor rozšiřuje srdce i hlavu.“

(Ludvík Feuerbach)

Úvod

Již od samotného počátku lidské existence se setkáváme s potřebou bezpečí, touhou po společenském kontaktu, odpočinku, ale například i nezbytností pracovat. K tomu a jak, se naše lidské potřeby naplní, slouží prostor, ve kterém žijeme. Ten je do určité míry determinantem našich činností, ale i samotného chování.⁶

Téma prostoru a člověka je interdisciplinární. Zabývají se jím nejen architektonické a urbanistické práce, ale důležitý pohled přichází také ze strany humanitních věd, sociologii nevyjímaje. V posledních letech⁷ se setkáváme s trendem propojení těchto odlišných sfér, přičemž cílem je zhumanizovat lidská sídla a životní prostředí vůbec, tedy s tzv. multidisciplinarity [Schmeidler 2001: 7]. Sociologie do problematiky prostoru a člověka přináší nové poznatky, jak z hlediska vzájemné prostorové existence či vlivu emocionálního účinku architektury na sociální chování, tak z hlediska užití prostoru a jeho výpovědi o samotné osobě jeho uživatele [Schmeidler 2001: tamtéž, 23]. Zapojení sociologických myšlenek do způsobů bydlení nalezneme již od vzniku „sociálně-filosofických“ idejí, které na bydlení nahlížely jako na základní potřebu člověka [Schmeidler 2001: tamtéž]. Vědecké práce řešící problematiku bydlení však vznikaly až v 19. století, kdy se vědci zabývali otázkami ubytování dělníků či zemědělců, jež vyvstaly proměnou tradiční společnosti a rozvojem techniky [Schmeidler 2001: 13, 24].⁸ Chyběl zde ale pohled samotných uživatelů prostorů a tak se mnohdy stávalo, že člověk se v takovém prostředí necítil příjemně. Role sociologie v architektuře se dále zvětšovala s nárůstem populace a tvorbou tzv.

⁶ Přístup architektonického determinismu tvrdí, že „prostředí“ zcela určuje chování lidí.

⁷ Trend o propojení sociologického myšlení v architektonické a urbanistické tvorbě nabytl na síle počátkem 70. a 80. let 20. století, tedy poté, co smysl a ideje funkcionalistických budov začali slábnout [Schmeidler 2001:15].

⁸ Například práce Françoise Fouriera „Dělnická města, která je třeba zavést do architektury“ či J. B. Godina „Familienstere“.

panelových sídlišť ve 20. století a s ním spojených pocitů odcizení, osamocení, ale na druhou stranu i ztrátou soukromí [Musil 1985: 21].

Existuje celá řada studií, které přímo prokazují vzájemný vztah mezi fyzickým a sociálním prostředím a zároveň sociálním chováním jedinců. Jednou z nich je například výzkum badatele Cherryho uskutečněný v Newcastlu, jenž se zabýval vlivem prostředí na deviantní chování a výskyt sociálních chorob. Ukázala se spojitost mezi přelidněným prostředím a většími odchylkami od normativního jednání aktérů [Schmeidler 2001: 88]. Průzkum vědců P. Willmotta a E. Cooneyho, který srovnával několik odlišných nájemních domů, opět prokázal sociologický dosah mikroekologických faktorů. Sociální izolace jedinců korelovala s velikostí domu [Musil 1971: 189]. Významnou sociologickou studii zabývající se sociální interakcí a prostředím, která pochází od autorů Festingera, Schachtera a Backa, je práce nazvaná *„Zkoumání lidských faktorů v bydlení“*. Jedná se zde o ekologický vliv na vytváření sociálních skupin, konkrétně u homogenní skupiny starších ženatých studentů technického oboru. Za použití sociometrických metod v kombinaci s neformálními a standardizovanými rozhovory, terénními experimenty a zúčastněným pozorováním přišli na vliv fyzické a funkční vzdálenosti na tvorbu přátelství [Musil 1971: 182]. L. Kuper pak upozorňuje na jednosměrný pohled, jelikož fyzická vzdálenost může mít i negativní dopad [Musil 1971: 184].

„Prostředí (nejenom) budov, bytů a veřejného prostranství je vytvářeno pro člověka, nikoli člověk pro prostředí“ (Schmeidler 2001: 8). S touto myšlenkou by měly být realizovány všechny budovy a prostory určené pro bydlení, trávení volného času, ale i plnění pracovních či studijních povinností.

Ve své bakalářské práci se zaměřím na aspekty prostoru, jež ovlivňují společenský život studentů a příležitosti k vzájemné interakci mezi obyvateli na příkladu vysokoškolské koleje Strahov. Utváření vztahů není ovlivněno jen prostřednictvím lidí, ale jak již bylo napsáno výše, i prostoru samotného. Je otázkou do jaké míry nejsou studentské koleje jen poskytnutím střechy nad hlavou a místem, kde mohou studenti přespát, ale umožňují kvalitní bydlení a rozvoj ducha. A jaké vztahy se dle aspektů prostoru na kolejích utvářejí.

Přičemž mne bude zajímat i názor samotných uživatelů kolejí, zdali jsou možnosti, jimiž kolejní prostory disponují, dostačující a zdali studentům vyhovují. Tedy jestli naplňují jejich potřeby a požadavky.

Příklad studentské koleje jsem zvolila z toho důvodu, jelikož v České republice je kolejí, jakožto poskytovateli ubytování vysokoškolských studentů, věnována nedostatečná pozornost. Experti, kteří se zabývají podobnou problematikou, se zaměřují spíše na domovy pro seniory, tělesně postižené či na výzkum měst. Nejeví přitom přílišný zájem o vyhodnocení současného stavu kolejních budov a jejich uživatelů, což je zřejmé z doposud publikovaných či spíše nepublikovaných prací. Přičemž vysokoškolští studenti využívající kolejí, představují nový příliv ekonomické síly do měst, ať už jako spotřebitelé, budoucí pracovní síla či poskytovatelé pracovních pozic. Byl si toho vědom i Robert Owen, který ve svém souboru esejí „*A New View of Society*“, poukazuje na postavení podnikatele, jehož úspěch tkví, krom jiného, na dělnících s dobrou kvalifikací, vzděláním a spokojeným životem [Schmeidler a kol. 2001: 25].

Cílem mé práce je, na základě teoretických poznatků o působení prostoru na život člověka a případové studie vysokoškolské koleje Strahov, zjistit kvalitu života, jež daný prostor poskytuje. Jsem si však vědoma omezení mé práce a tudíž nehodlám pomocí příkladu generalizovat poznatky na celkovou problematiku, ale poskytnout komplexní příklad na dané téma.

Práce je členěna do dvou hlavních částí, a to teoretické a praktické. V první jmenované se zaměřuji na vymezení pojmů, s kterými zde pracuji, což by mělo pomoci k jasnějšímu pochopení a jednotnému vnímání věci. Dále se věnuji základním koncepcím a teoriím, jež zkoumají prostor, jeho funkcím, vlastnostem a vlivu na jedince, ale i teoriím, které se zabývají komunikací či sociální interakcí. Pokusím se o představení prostoru jako jednoho z determinantů chování člověka. V druhé, empirické části nastíním současnou situaci vysokoškolských kolejí z hlediska kvality prostorů, přičemž aplikuji předešlé teorie na kolej Strahov, u níž provedu případovou studii. Prostory, kterými kolej disponuje, pak budu zkoumat na základě přímého pozorování, jako uživatelka koleje a pomocí analýzy fotografií mnou pořízených. Dále představím pohled samotných uživatelů na tyto prostory za pomoci výsledků analýzy polostrukturovaných rozhovorů, u nichž je cílem zjistit, zda jsou či nejsou spokojeni s dosavadními možnostmi.

1 Teoretická část

Jak již bylo řečeno v úvodu, tématem prostoru se zabývá nejen architektura, ale i sociologie, konkrétně její novější disciplíny, sociologie architektury a sociologie bydlení či sociální psychologie, které rozšiřují pohled zaměřený pouze na její estetickou stránku a vnímají architekturu jako „*prostředí pro lidské chování*“ [Schmeidler 2001: 85]. Svou pozornost zaměřuji na společenské funkce budov a jejich vliv na kvalitu života jejich obyvatel.

Každá oblast/ disciplína má své specifické teorie, s kterými vstupuje do bádání a vytváří nové poznatky. Představím zde tedy některé teoretické koncepty, o něž se opírám a z kterých vycházím. Na začátek nejprve vysvětlím jednotlivé pojmy.

1.1 Vymezení pojmů

Existence všech živých tvorů je determinována prostředím, ve kterém se daný tvor vyvíjí, ve kterém žije a zároveň ho sám dotváří. Každý, člověk nevyjímaje, je obklopen svým specifickým životním prostředím, „*jež mu poskytuje možnosti pro intenzivní aktuální, morální, sociální a duchovní rozvoj*“⁹ [Pustějovský 1997: 142]. U kterého rozlišujeme přírodní čili přirozené prostředí, tedy bez zásahu lidské ruky (například klimatické podmínky) a umělým, z něhož se pak dále vyděluje prostředí pracovní, rekreační, sociální či obytné [Petrušek a kol. 1996: 870]. Právě obytné prostředí je předmětem zkoumání mé práce.

Prostředí je charakterizováno prostorem a jeho subjekty, jež ho naplňují. Existuje mnoho úhlů pohledů, jak na prostor nahlížet. Velký sociologický slovník přináší hned několik rozdělení od osobního až po geografický. Ten obsahuje všechny objekty okolo nás a je možné ho objektivně změřit a charakterizovat. Oproti tomu stojí prostor kognitivní, který si každý jedinec utváří jednotlivě a který je výsledkem jeho subjektivních pohledů. K prostoru, jak ho zde používám já, náleží přívlastek sociální, ne však v metaforickém pojetí, jak ho vnímal například Sorokin či Bourdieu¹⁰, ale ve smyslu fyzického prostoru, který jedinec „*obývá, využívá a poznává*“ [Petrušek a kol. 1996: 868]. Tento soubor míst lze také označit termínem behaviorální prostor. Spíše než

⁹ Z definice životního prostředí člověka z konference OSN v červnu 1972.

¹⁰ Sorokin vnímal prostor jako ideální sféru, která se vymezuje vztahem k jiným jedincům. Bourdieu používá sociální prostor ve spojitosti s kapitálem.

sociální by ho tedy přesněji vystihl přívlastek geometrický nebo také architektonický. Jedná se o obytný prostor, pro nějž je charakteristický pojem bydlení¹¹.

Jiří Musil, který na pojem bydlení nahlíží z hlediska funkčního přístupu, ho definoval jako „*soubor činností determinovaných řadou činitelů, které jsou ve vzájemné interakci a vytvářejí určité konfigurace, jež rozhodují o tom, jak si určitá společnost uspořádá uspokojení této základní lidské potřeby.*“ (Musil 1971:11). Zjednodušeně lze bydlení chápat jako „*formu uspokojení jedné ze základních životních potřeb lidí*“ a to potřebu přístřeší. Zároveň vypovídá o jejich životním stylu a úrovni života, jak po stránce kvantitativní, vyjadřující se velikostí bytu, tak po stránce kvalitativní, podle polohy a vybavenosti [Petrušek a kol. 1996: 140]. Prostředkem pro uspokojení potřeby přístřeší je byt, který představuje „*uzavřený soubor obytných místností a příslušenství, určených k bydlení*“ [Petrušek a kol. 1996: 141]. Byt má dále kromě uspokojení potřeby přístřeší, poskytovat také možnost relaxace a pocit soukromí [Petrušek a kol. 1996: tamtéž].

Kromě obytného prostoru se práce věnuje také samotnému prostorovému chování jejich obyvatel, tedy jaký vliv má na ně dané prostředí, jak prostor determinuje jejich chování. Velký sociologický slovník charakterizuje prostorové chování jako „*přesně stanovené a rozvržené jednání jedince*“, k čemuž ho zavazuje struktura prostředí. „*Nejen fyzikální uspořádání prostoru ale i symbolické významy často jednoznačně determinují lidské jednání a to bez ohledu na rozdíly mezi jedinci*“ (Petrušek a kol. 1996: 409).

Prostorové chování determinuje **fyzická vzdálenost** i **vzdálenost funkční**. Pomocí pasivních kontaktů, ať už pozitivně či negativně, ovlivňují tvorbu vzájemných vztahů. „*Fyzická blízkost je významným činitelem v příznivém sociometrickém výběru*“ (Musil 1971: 179), což se prokázalo například ve studii Residential Proximity and Intergroup Relations in Public Housing Project, kde si během diskuse zkoumání jedinci vyměňovali častěji názory s těmi, kteří seděli naproti nim než se svými sousedy. Zde tedy nehrála roli fyzická blízkost, ale poloha, tedy funkční vzdálenost. „*Vede-li společenský kontakt ke vzniku přátelství, pak je pravděpodobné, že se budou přátelit dvě osoby pobývající v blízkosti, u nichž velmi pravděpodobně dochází k společenskému styku*“ (Wilner, Walkley, Cook 1952: 45-69).

¹¹ U některých národností jako je například Francie či Rusko, je pojem bydlení velice úzce spjat s pojmem žití, pro nějž existuje i stejné označení. Dle Heideggera je bydlení pro člověka existencionalní oporou [Hnilička 2005: 88].

Avšak musíme brát na zřetel psychologickou stránku jedinců, tedy to, zda jsou spíše uzavření či otevření [Musil 1971: 184,185]. „*Fyzická blízkost je jen podmínkou vzniku pasivních kontaktů a pravděpodobnost tvorby neformálních skupin je závislá na charakteristikách bydlících*“ (Musil 1971: 185).

Prostor nejenom ovlivňuje interakce mezi prostředím a jedincem, ale determinuje i vzájemné vztahy mezi obyvateli, tedy **sociální interakce**. Ervin Goffman považuje za sociální interakci jakoukoli formu setkání mezi jedinci, jež může nabývat **formálního** či **neformálního** charakteru. Za neformální považuje jakékoli střetnutí lidí, ať už na ulici nebo na večírku, za formální například interakce v kanceláři [Giddens 2005: 553]. Dále pracuje s termíny nezaostřená interakce a zaostřená, jíž nazývá **setkáním**. V prvním případě se jedná o navázání neverbální komunikace, kdy si jedinci sice vzájemnou přítomnost uvědomují, avšak spolu přímo nemluví a mohou využívat tzv. zdvořilé nevšimavosti.¹² Aby došlo k opuštění této fáze, musí dojít ke kontaktu, v mnoha případech pomocí zahájení konverzace, a tím dojde k přechodu do zaostřené interakce, tedy k setkání [Giddens 2005: 95-96]. Interakce a vzájemné vztahy jako proces mezi dvěma a více subjekty utváří společenskou skupinu, jež má vlastní hodnoty, cíle a regulující chování jednotlivých osob [R. Kohoutek 2009: 4].

1.2 Teoretické koncepce problematiky jedince a prostoru

1.2.1 Člověk a prostor v obecné rovině

Jedním ze směrů, který zkoumá prostorové chování člověka, je **humánní etologie**, která na problematiku nahlíží za pomoci socio-biologického přístupu. Předmětem studia je mimo jiné i „*adaptace na stále se opakující změny prostředí*“ [Petrusek a kol. 1996: 285]. Její přínos do oblasti architektury tkví hlavně v důrazu na potřebu rozlišování prostoru na soukromé, polosoukromé, poloveřejné a veřejné, čemuž se hodlám více věnovat v samostatné kapitole.

Největší důraz na určení chování člověka pomocí „*formování prostoru a využití výtvarných prvků*“ klade **architektonický determinismus** [Petrusek a kol. 1996: 1033].

¹² Podle Goffmana nedáváme druhému najevo případné sympatie a zároveň ani nesympatie.

Zastánci tohoto přístupu věří, že prostor zcela určuje lidské jednání, a že pomocí úpravy prostředí může dojít ke změně v chování jedince. Zvýší se například produktivita práce, zlepší se sousedské vztahy či dojde k lepšímu navázání kontaktů obyvatel. Vědci A. Baum a G. E. Davis přišli ve své studii na to, že uspořádání prostoru, jeho barva (tmavší pokoje se zdají být menší) a vizuální spletnost prostředí ovlivňuje vnímání místnosti a může mít vliv na vývoj asociálního chování [Baum, Davis 1976: 527]. Prostředí může ovlivňovat psychiku člověka, lidský organismus, vytváření identity, podporovat či omezovat aktivity vázané na prostředí, přizpůsobovat jednání jednotlivce a determinovat jeho možnosti [Schmeidler 2001: 94].

Přístup architektonického determinismu je však příliš jednostranný, jelikož nepočítá s interakcí ze strany uživatele, jak zmiňuje například Marcel Castells ve své práci *La question Urbane*, kde tvrdí, že lidé vstupující do vzájemných sociálních interakcí a zároveň sociálnímu prostoru dávají formu. Dalo by se říci, že prostor determinuje do určité míry chování člověka a zároveň člověk svým chováním ovlivňuje prostor kolem sebe. Dochází zde tedy jednak k interakci lidí navzájem, jednak k „interakci mezi lidmi a prostředím, ve kterém žijí“. Jedná se o tzv. **interakční teorii**, jež zkoumá interakční stránku bydlení [Musil 1971: 177]. Musil za „*nejelementárnější ekologický prvek pro jakékoli sociální interakce i struktury*“ považuje „*prostor a uspořádání hmotných předmětů v prostoru*“ (Musil 1971: 178).

V environmentální biologii a psychologii se dokonce setkáme s pojmem „*třetí kůže*“, jež označuje místa, kde se člověk vyvíjí, kde tvoří, relaxuje a jež je součástí jeho osobnosti [Schmeidler 2001: 87].

Paul Vidal de la Blafne, jeden z hlavních představitelů Francouzské antropogeografické školy, přišel s definicí posibilismu, ve které „*prostředí ovlivňuje člověka, ale kulturu si vytváří každý člověk sám ve spolupráci s dalšími lidmi a může s ní změnit své prostředí*“ [online.cit. 2012-02-15]¹³. Prostředí sice ovlivňuje lidské činnosti, avšak nedeterminuje jejich obsah [Musil 1971: 178]. Z výše uvedených teorií tedy vyplývá, že prostor sice představuje důležitý aspekt pro sociální jednání, ale ne vždy určuje, jaký obsah bude mít sociální interakce [Musil 1971: 179]. Stejného názoru je i americká socioložka Lyn H. Loflandová. Prostor podle ní zcela neudává, jak spolu budou lidé jednat, avšak ovlivňuje četnost a kvalitu interakcí, tím jaké k ní dává možnosti. Může je buď ke komunikaci povzbudit, nebo naopak zcela odradit. Důležitý,

¹³ Wikipedie. [online]. [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Region%C3%A1ln%C3%AD_geografie ds cit. 2012-02-15

pro navázání komunikace navzájem si cizích jedinců, je dostatek času pro její zahájení, což prostor může ovlivnit. [Lofland 1998:180-183]. Dalo by se říci, že stejně jako média i fyzický prostor determinuje, nejen jak ke komunikaci dojde, ale jaký bude obsah komunikace [Lofland 1998: 188].

„Za prvé by bylo chybou upadat do zjednodušujícího a mechanického determinismu, podle kterého lze tak složité skutečnosti, jako jsou mezilidské vztahy a chování člověka, výrazně a jednoznačně formovat tvorbou jeho obytného prostředí, a za druhé, by bylo stejně nesprávné považovat tyto podmínky za bezvýznamné a zcela bez sociologické relevance“ (Musil 1971: 185).

1.2.2 Společenské funkce staveb

Každá věc má svou funkci a nejinak je tomu i v případě architektonických staveb. *„Tradiční architektonické perspektivy jsou založeny v první řadě na zájmech symbolických a estetických“* (Schmeidler 2001: 87), ale mají též svůj sociální obsah. Architektura, jako prostor, na jehož poli se střetávají jedinci, však disponuje i funkcí sociální. Jak píše Jiří Musil, *„architektura nemá být jen výtvarnou kompozicí nebo funkční záležitostí, nýbrž má stavět mosty mezi lidmi, obnovit lidské společenství“* (Musil 1971: 177). Člověk skrze architekturu vyjadřuje svoje postoje a *„přizpůsobuje formy svých věcí proměnlivým podmínkám..., sociálním“* (Honzík 1946: 45).

Mezi společenské funkce řadíme poskytnutí *„společného prostoru a zařízení“*, čímž vytvářejí předpoklad pro kolektivní působení uživatelů. Dále *„ovlivňují vzdálenosti jednajících osob“*, což má zároveň vliv na chování mezi účastníky. Dělí skupiny dle jejich zájmu a zároveň ovlivňují jejich strukturu. Lze tedy konstatovat, že kvalita vzájemných vztahů, je ovlivněna kvalitou prostředí. Pro odlišení kvalitního prostředí od nekvalitního existují dva pojmy a to sociopetální a sociofugální. [Schmeidler 2001: 86]

1.2.3 Prostor sociopetální a sociofugální

Jak již bylo zmíněno výše, prostor reguluje vzájemné chování mezi lidmi, ať už pozitivně či negativně. V šedesátých letech objevil anglický psycholog Humphrey Osmond vliv prostředí na chování a psychiku pacientů v Ústavu pro duševně choré na

základě odlišně zařízených místností. Ačkoli měli pacienti k dispozici nové a dobře vybavené pokoje, nedocházelo k pozitivnímu vlivu prostoru na jejich chování. Mechanické uspořádání interiéru do pravého úhlu působilo na pacienty skličujícím dojmem a prohlubovalo jejich psychické problémy [online. cit. 2012-03-7]¹⁴. Robert Sommer zjistil, že aktivity jedinců a jejich vzájemná spolupráce či izolovanost se odvíjí od možností, které prostředí nabízí. Na základě toho definoval prostředí dostředivé neboli sociopetální (gridlike) a odstředivé neboli sociofugální (radial) [Sommer 1969: 61, 63]. První jmenované podporuje na základě svých kvalit sociální interakce a prohlubuje mezilidské vztahy neformálních skupin (příjemné kavárny, společenské místnosti). Druhé prostředí působí negativně a vede k separaci či dokonce konfliktu. Příkladem jsou dlouhé úzké chodby nevhodné pro navázání kontaktu, místa bez možnosti soukromí či nepohodlné židle seřazené v jedné linii, které jsou nevhodné pro navázání společenské konverzace [Schmeidler 2001: 98, 99]. Jiné pojmy sloužící k diferenciaci prostředí dle kvality používá sociolog Michael Walzer, který odlišuje tzv. „*open-minded space*“ neboli obyvatelný prostor od „*single minded space*“, neobyvatelného prostoru [Hnilička 2005: 110]. Cesta může například sloužit pouze k lokomoci z místa na místo nebo podněcovat komunikaci a jednání mezi účastníky (bulvár s obchody a lavičkami k sezení).

1.2.4 Hodnocení prostoru z pohledu uživatelů

Pohled lidí na prostor a jejich hodnocení závisí jak na jejich hodnotové orientaci, tak na kulturních vzorcích společnosti, ve které žijí. Hodnotové orientaci se rozumí ve smyslu toho, „*co býti má*“, kdežto kulturním vzorcům jako tomu, „*co se obvykle dělá*“ [Musil 1971: 166,172]. G. H. Beyer ve své knize „*Housing and Personal Values*“ definuje osobní hodnoty pro sociologii bydlení takto: „*Osobní hodnoty reprezentují základní vlastnosti lidí. To, co skutečně chtějí a nechtějí. Tyto základní kvality se neformují rychle, a proto se také rychle nemění. Studovat bytové potřeby tím, že lépe rozumět lidem, povede k lepšímu plánování a navrhování bytů než zkoumání rodin (tj. toho co říkají, že preferují), nákupních zvyklostí nebo i studie časové či...laboratorní*“ (Musil 1971: 168).

¹⁴ *Design for Service: Research, patterns and observation* [online]. 2.9.2008 [cit. 2012-03-7]. Dostupné z: <http://designforservice.wordpress.com/2008/02/09/sociofugal-and-sociopetal-space/>

Na formování kulturních vzorů a hodnotových orientací působí následující faktory:

1. vzory přejaté (rodina, příbuzní)
2. srovnávání s byty známých, vrstevníků
3. vliv médií (televize, film, internet, časopisy o bydlení)

Beyer dále rozděluje osobní hodnoty do devíti ideálních typů, které lze sjednotit do čtyř základních. Prvním z nich je „důraz na ekonomii“, kdy jedinec dává přednost hospodárnosti objektu, druhý představuje „soustředění na rodinu“, jež spojuje hodnoty rodiny, rovnosti a tělesného zdraví, třetí reprezentuje „důraz na osobní hodnoty, kam se řadí estetika, klid a vyrovnanost, volnost. A v neposlední řadě se sem řadí hodnota zdůrazňující prestiž [Musil 1971: 169,170].

Díky zjištění hodnotové orientace budoucích majitelů lze navrhnout takový obytný prostor, jenž bude plně vyhovovat jeho majiteli dle jeho hodnotové orientace. Například pokud klade důraz na hodnoty zdraví, pokusí se architekt zaměřit především na dobré větrání a osvětlení prostoru či na oddělení „špinavých“ částí domu, jako je kuchyň, od těch „čistých“, jako je obývací pokoj. Pokud však hodnotová orientace jedince směřuje spíše na rodinu, stane se důležitým atributem při navrhování prostředí větší obývací pokoj na úkor menších ložnic nebo také situování dětského pokoje poblíž kuchyně, aby matka měla o dětech neustálý přehled.

1.2.5 Dimenze prostoru

Abych mohla lépe identifikovat prvky prostředí, jejichž vliv hodlám zkoumat, je příhodné rozpoznat jeho vlastnosti a dimenze. Jiří Musil rozlišuje dimenze na:

„1. místnosti, funkční prostory

2. budovy

3. skupiny budov

4. okrsky, sousedství

5. obce

a vlastnosti na:

1. fyzikální

2. rozměry a prostorové uspořádání objektů

3. vlastnosti dopravních a komunikačních systémů

4. úroveň vybavení

5. vizuální

6. symbolické“ (Musil 1971: 180).

Pro mou práci jsou podstatné rozměry a prostorové uspořádání objektů, úrovně vybavení, vizuální a symbolické vlastnosti místností, funkčních prostorů a budov. Interakce mezi obyvateli je ovlivněna řadou faktorů, jako jsou „*velikost domu a stupeň anonymity*“, „*řešení komunikací uvnitř domů*“, „*fyzické vzdálenosti mezi domy a byty, jejich vzájemné poloze a uspořádání*“, „*výhledy z domů a bytů a vlastnosti a funkce komunikací domů*“ [Musil 1971: 185,186].

1.2.6 Klasifikace prostoru

Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, na prostor lze nahlížet několika způsoby, což se odráží i v samotné klasifikaci. Kromě odlišení prostředí dle jeho kvalit, existují i jiné diference. E. H. Erikson rozdělil prostředí na venkovní (vnější) neboli **maskulinní**, které je naplněno „*bojem*“ o území a vnitřní neboli **feminní**, naplněné porozuměním a intuicí [Petrušek a kol 1996: 409]. Z hlediska sdílení lze prostor kategorizovat na **soukromý**, **veřejný**, **polosoukromý** a **poloveřejný**. Charakteristikám a odlišnostem těchto prostředí se detailně zabývám v následujících kapitolách.

1.2.6.1 Veřejný prostor

Český termín „veřejný prostor“ vychází z anglického překladu termínu „public space“. Výklad tohoto termínu je vnímán ve smyslu jakéhokoli prostoru, který není privátní a kde dochází k vzájemnému střetávání jedinců, čímž vzniká možnost sociální interakce. [Hubbard 2005: 374]. Důležitým atributem prostoru je jeho přehlednost, hierarchizace a komfort (místo k sezení), možnost trávení volného času a činností bez pravidel a poplatků.

Veřejný prostor je dějištěm venkovních aktivit, které se rozdělují do tří kategorií na nezbytné, volitelné a společenské, přičemž každá z nich vyžaduje specifické hmotné prostředí. Jak již název napovídá, **nezbytné aktivity** si nemohou klást velké nároky na hmotné podmínky, jelikož vykonány být musí, ať účastník chce či nikoliv. Řadí se sem činnosti každodenního života, jako je chození do práce či školy, čekání na tramvaj, nákup potravin. Tedy takové akce, které jsou ve většině případů spojené s chůzí. Oproti

nim stojí **aktivity volitelné**, závislé na optimálních vnějších podmínkách (čase, místu, počasí), které jedinci vykonávají pouze, pokud chtějí nikoli proto, že musí [Gehl 2000: 11]. Do této kategorie patří procházky po okolí, sezení, opalování, relaxace či pozorování krajiny. Místa, která lákají svou kvalitou a vybízí tak k vysoké koncentraci lidí, jsou centrem poslední jmenované aktivity, a to **společenské**. Tato se dále řadí na pasivní, kam patří například pozorování jiných lidí, a aktivní jako je komunikace s ostatními účastníky.

Čím kvalitnější venkovní prostory jsou, tím více lidí přilákají a rozšíří se tak spektrum jejich aktivit. Lidé netráví dobrovolně svůj volný čas v hlučném prostředí, kde nemají možnost v klidu posedět a popovídat si, raději se na takových místech nezdržují vůbec [Gehl 2000: 13].

Podle Project of Public Spaces¹⁵ slouží k analýze kvalit venkovních prostranství čtyři základní kritéria a to **sociabilita**, dostupnost, **typ aktivit** (viz. výše) a pohodlí. **Dostupnost** charakterizují nejen možnosti přístupu na prostranství (pěšky, dopravou) a volný pohyb bez případných bariér (nepřehledné široké ulice), ale také místo na zaparkování aut. Indikátor **pohodlí** a vzhledu prostranství je spojen s pocitem bezpečí, komfortem (možnost posedět, schovat se před nepřízní počasí), dodržování čistoty a celkovou estetikou místa. Zajímavým ukazatelem je podíl žen vůči mužům, kdy při větší koncentraci ženského pohlaví je prostředí vnímáno jako bezpečnější. Míru sociability určuje sounáležitost s prostředím a jeho obyvateli (sousedy) a přátelské styky, které jsou podmíněné možnostmi prostředí (volejbalové hřiště) [Madden 2003].

1.2.6.2 Vnitřní soukromé prostředí

S vnitřním prostředím je spjat termín **personifikace** prostoru, kdy si uživatelé „*potvrzují hodnoty a vkus a zároveň je komunikují směrem k ostatním*“, díky tomu dochází k tzv. sebeidentitě individua (Schmeidler 2001:138). Tato personifikace utváří hranice, ať už prostorové či symbolické, čímž odděluje prostředí soukromé od veřejného.

¹⁵ Project of Public Spaces ve zkratce PPS přišel s metodikou posuzování veřejného prostranství tzv. placemaking, díky které je možno prostor systematicky analyzovat.

1.2.7 Fixní znaky obytného prostředí

Každý byt je tvořen určitým počtem místností, přičemž každá místnost plní svou funkci, podle toho jaké činnosti slouží. Edward T. Hall používá ve své knize „The Hidden Dimension“ označení „*fixní znaky prostoru*“, což znamená, že v určitém prostoru, lze provádět jen určité činnosti. Existuje několik možností, jak dané činnosti klasifikovat. Eva Librova je rozděluje do třech hlavních skupin a to na činnosti **základní** (příprava jídla a jeho konzumace, stolování, spaní, osobní hygiena, pohlavní život), **domácí** (úklid, praní, žehlení, technické práce) a „*činnosti označované jako obývání*“ (studium, relaxace, zábava, návštěvy) [Musil 1971: 133]. Lze však také použít dělení podle Ústavu bytové a oděvní kultury, která rozdělovala funkce na **biologické** (spánek, hygiena, atd.), **hospodářské** (vaření, úklid, praní, atd.) a **společenské** (studium, trávení volného času). Struktura prostoru determinuje činnosti, ať už hmotně (vybavení místnosti) či nehmotně (velikost) [Schmeidler 2001: 131].

1.2.8 Komfort vnitřních prostor

Kvalitu bydlení ovlivňuje několik aspektů. K hlavním z nich se řadí **velikost** obývané plochy. Výzkum, který se konal ve Francii v 2. polovině 20. století, a který používal metod sociální psychiatrie, popisuje chronické napětí a příznaky neurotismu v prostorách, jejichž plocha poklesla pod 8m² na osobu. Jako ideální se poté ukázala plocha v rozpětí 15 m² na osobu. Na druhou stranu větší prostor vedl k vzájemnému odcizení spolubydlících [Musil 1971: 158].

Z bádání Výzkumného ústavu výstavby a architektury se dále ukázalo za nejvhodnější plochu pro ložnici dítěte 8m² a při sdílení jedné ložnice dvěma dětmi poté 11-12 m² (minimální 9-10m²) [Musil 1971: 161]. Dalším atributem ovlivňující hodnocení plochy objektu je kromě velikosti také **způsob větrání a osvětlení, tvar** či **umístění** a **počet dveří a oken** respektive **vnitřní diferenciacce prostoru, vzájemné vztahy jednotlivých místností** a v neposlední řadě jejich **vybavenost** [Musil 1971: 161,163]. Kvalitu dále určuje dostupnost a hustota občanského vybavení respektive vztah mezi bytem a službami a vzdálenost mezi bydlištěm a pracovištěm. [Musil 1971: 243].

Musil však varuje, že i takto „objektivní fakta, jako jsou obytná plocha, počet místností či izolace proti hluku, mají vždy jiný význam, podle toho, v jakém kulturním a sociálním kontextu se měří jejich důsledky“ (Musil 1971: 185). Kvalita bydlení tedy závisí také na vztahu jedince k místu, což je však na rozdíl od předešlých indikátorů špatně měřitelný prvek [Hnilička 2005:79].

1.2.9 Formy bydlení

Zjednodušeně lze říci, že existují tři hlavní kategorie bydlení a to rodinné domky, vícebytové domy o střední výšce maximálně do pěti pater a výškové domy, kde je ve většině případů výtah. Jednotlivé formy bydlení se od sebe odlišují „*povahou vztahů k vnějšímu světu mimo byt*“ [Musil 1971: 243]. Tím se má na mysli jednak jakých hodnot nabývá styk s „venkem“ při vstupu do domu, překonávání výšky a vstupu do soukromého sektoru, jednak „*povahou vizuálního styku s vnějším světem a míry vnímání prostoru mimo byt*“. Dále jsou to setkání s dalšími obyvateli na cestách vedoucích k bytům či u jejich dveří a styky se sousedy, ať už přímým kontaktem či díky špatné izolaci stěn, jejich psychická přítomnost [Musil 1971: 244].

Každá forma bydlení představuje jak kladné stránky tak samozřejmě i ty záporné. Existují kritéria, podle nichž lze tyto stránky definovat. Prvním z nich jsou kritéria technicko-ekonomická, dále urbanistická a nakonec hlediska uživatelů [Musil 1971: 242]. „*Sociologie může přispět k posouzení výhod a nevýhod různých forem bydlení tím, že s maximální dosažitelnou přesností ukáže na důsledky jednotlivých způsobů bydlení v životě jednotlivců*“ (Musil 1971: tamtéž). K tomu využívá empirický postup, kde se zkoumají zkušenosti a přání bydlících, tak postup teoretický, jež používá objektivního pozorování a zároveň obsahuje funkcionální analýzu bydlení. Pro celkový obraz situace je zapotřebí obou dvou postupů

1.2.10 Výškové domy a jejich sociologická problematika

Počáteční idea výškových domů spočívala podle Le Corbusiera ve změně rozvržení domů a šířkou ulic, což mělo přispět k pocitu většího prostoru. Tato idea se však setkala s řadou oponentů, kteří upřednostňovali „*právo na dotyk se zemí*“ nad pocitem „*být ve výšce, tvář tvář prostoru*“ a upozorňovali na masovost a zároveň

izolovanost pramenící z „*nuceného společenství*“ [Musil 1971: 249]. Mezi sociologicky relevantní charakteristiky výškových budov patří četné množství bytů umístěných ve velkých výškách nad úroveň terénu dostupné pouze výtahem. Další vlastností je „*velká koncentrace obyvatelstva v jednom obytném objektu*“ [Musil 1971: 250]. Koncentrace většího seskupení výškových budov, které jsou postaveny v jednotné koncepci převážně na okrajích měst, nese označení sídliště [Musil 1985: 49]. Jak prokázali výzkum¹⁶ zabývající se problematikou sídlišť, forma bydlení ve výškových budovách ovlivňuje například četnost vycházení z domů. Člověk bydlící ve vyšších patrech si více organizuje běžné činnosti jako je vynášení koše, procházka se psem či nákup potravin. Stejně jako u dospělého jedince i u dětí se stala návštěva venkovních prostranství méně častým jevem, než u dětí z nízkopodlažních bytů. Z toho pramení i omezené sociální styky s okolím. [Musil 1971: 255, 256].

1.2.11 Vysokoškolské koleje jako specifický způsob bydlení

V předchozích kapitolách jsem se věnovala tématu jedince a prostoru v obecné rovině, přičemž jsem čerpala z publikací, které se zaměřují na standardní typy bydlení. Tím mám na mysli dlouhodobě obývané byty či domy sdílené se členy rodiny nebo přáteli. Život na koleji však představuje zcela odlišný způsob bydlení. Ačkoli jsem se výše uvedená fakta pokusila volit se zřetelem na ubytovací zařízení vysokých škol, je zapotřebí zdůraznit jeho specifika.

V prvé řadě se jedná o formu, která je pouze dočasná. Student na kolej nastupuje začátkem školního roku, a pokud si nezažádá o prázdninové ubytování, musí ji na konci letního semestru zase opustit. Ubytovává se s vědomím, že bydlení nebude na stálo, že jde pouze o provizorium, které je časově vymezeno délkou studia. Je zapotřebí také rozlišovat studenty z bližšího okolí, kteří mají možnost jezdit na víkendy domů od zahraničních studentů, kteří na koleji tráví většinu času a jejich nároky na kvalitu jsou o to vyšší.

Studenti, kteří si zvolili za způsob ubytování vysokoškolské koleje oproti privátu, představují skupinu jedinců, na něž nelze zcela jasně aplikovat pravidla vztahující se k obvyklým uživatelům bytů a domů, kteří si sami volí, s kým budou sdílet

¹⁶Průzkum uskutečněný Výzkumným ústavem výstavby a architektury, který zkoumal 455 domácností v 11 výškových stavbách [Musil 1971: 251].

společný prostor a s kým nikoli. Pokud si o to uchazeč koleje výslovně nepožádá, je ve většině případů přidělen na pokoj se zcela cizí osobou, s níž se musí podělit o vymezený prostor. Tyto fakta determinují nároky uživatele na kvalitu prostoru, což se odráží i v jejich hodnotové orientaci. K výběru koleje je vedlo, jak již z provedených rozhovorů vyplynulo, více důvodů. Lze předpokládat, že jsou jejich hodnoty orientovány na stránku ekonomickou (levnější ubytování než na privátu), volnost (potřeba osamostatnit se) a volný čas (seznámení s novými lidmi). Při navrhování kolejí by tedy měl brán zřetel především na prostor pro trávení volného času a možnost klidu a soukromí při studiu.

Soukromý prostor v prostředí kolejí téměř neexistuje. Přesnější by bylo použití termínu polosoukromý, tedy takový, jenž je „*sdílený uzavřeným společenstvím lidí*“. V tomto případě představuje byt buď tzv. pokoj běžně o dvou postelích, přičemž sociální zařízení a kuchyňka jsou společné pro celou chodbu nebo kolejní buňku, která je zpravidla tvořena dvěma samostatnými pokoji o dvou lůžkách spojenými společným sociálním zařízením, případně i malou kuchyňkou.¹⁷ Vždy se však jedná o sdílený prostor s jinými uživateli. Nejinak je tomu i u veřejných prostor, kde by bylo přesnější nahradit ho termínem poloveřejný. Jedná se o takový prostor, který je sice veřejně přístupný, avšak „*je koncipovaný tak, aby se člověk, který do něj vstoupí, cítil pod určitým tlakem*“¹⁸. U veřejného prostranství v okolí kolejí se předpokládá, že se zde budou pohybovat studenti, avšak pohyb jiných osob není zakázaný. Proto tedy využívám definic určených pro veřejný prostor.

Další hledisko při zkoumání prostoru vysokoškolských kolejí, které by se mělo vzít v potaz, představuje výběr ubytování resp. míru svobodné volby jedince. Člověk při hledání nového bydlení uvažuje o různých možnostech determinované převážně financemi. Rozhoduje se nejen o tom, zdali zvolí privátní způsob bydlení nebo si pořídí vlastní byt či dům, ale zároveň si určuje podmínky, při kterých by došlo k přestěhování např. půdní typ bydlení, velikost kuchyně, orientace bytu, dostupnost do centra města či práce nebo komfort a vybavenost místností. V případě studenta, který upřednostňuje kolejní způsob ubytování, jsou jeho volby značně omezené ne-li žádné. Budoucímu obyvateli je poskytnut takový pokoj, jenž je právě dostupný. O tom jaká místnost mu

¹⁷ Na podrobnější charakteristiku způsobů kolejního bydlení se podívám v popisné části prostředí koleje Strahov.

18

byla přidělena (v jakém bloku, patře či jakých kvalit) se dozví až v okamžiku, kdy do ní vstoupí, tedy po tom, co podepsal ubytovací smlouvu a byli mu předány klíče s číslem příslušného pokoje. V případě studentovi nespokojenosti, ať již se samotným prostorem či spolubydlícím, s kterým ho musí sdílet, je samozřejmě možné požádat o změnu. Student však do tohoto rozhodnutí o výměně jde s vědomím, že ho čeká podobný proces jako na začátku, čemuž někdy předchází i dlouhá čekací doba a tak se raději s danými podmínkami snaží nějakým způsobem vypořádat.

Toto hledisko však nemění nic na faktu, že prostor, jenž je daný studujícímu k dispozici, by měl být obývatelný.¹⁹ Na hodnocení kvalit vysokoškolských kolejí, je tedy možné aplikovat podmínky **obývatelnost** vymezené K. Honzíkem²⁰. V tomto případě se totiž nejedná o obývatelnost vztahující se k běžnému obytnému prostředí, ale k prostorům v obecné rovině. Mezi podmínky, při kterých se prostor stává obývatelný, patří nejen **atmosférické** (klimatické), **akustické** a **provozní** předpoklady, které jsou závislé na kvalitě vzduchu, přívodu světla a tepla, ochranou před zimou a izolace před hlukem, ale také **sociální** a **psychické**. K psychickým se potom řadí „*zabránění nepřiznivým dojmům, vyplývajícím z neuspokojení předchozích podmínek*“ (Honzík 1946: 114). Sociální podmínky představují „*možnost zaopatření nezbytných existenčních potřeb, začlenění do kolektivního života, ale současně možnost klidu a samoty*“ (Honzík 1946: 113).

Právě sociální vlastnosti prostředí zkoumali výzkumníci A. Bauman a S. Valins přímo na studentských kolejích, kde testovali vliv obytných jednotek a typu chodby na sociální interakce. Došli k závěru, že u studentů buňkové systému dochází nejčastěji k interakci v rámci obytného souboru, kdežto u chodbového typu není tendence tak zjevná. K sociálnímu kontaktu je u prvního zmíněného typu nejčastěji společenská místnost a u chodbového je to potom chodba.

Shrnutí

V teoretické části jsem se pokusila o vyjasnění pojmů vážících se k prostoru, s kterými dále operuji ve své práci. Též jsem usilovala o vytvoření obecného

¹⁹Pojem obývatelnost byl vytvořen teoretikem architektury Karlem Honzíkem pro snazší vysvětlení urbanistických jevů [Honzík 1946:112].

teoretického rámce pro jasnější vhléd do dané problematiky. Vysvětlila jsem základní prvky architektonického determinismu, který je však nedostačující ve smyslu jeho jednostrannosti na rozdíl od interakční teorie, která bere v potaz jak interakci mezi jedinci navzájem, tak interakci mezi jedincem a prostředím. Nejenom, že je člověk ovlivňován prostorem, ve kterém se nachází, ale zároveň sám determinuje prostor kolem sebe, jak si později ukážeme i na příkladu Strahovských kolejí v analytické části. Poukázala jsem dále na fakt, že architektura oplývá vedle své estetické a užitkové stránky také funkcí sociální, jako je vytvoření kolektivního prostředí pro utváření sociálních interakcí či vliv vzdáleností jednajících osob. Dále jsem definovala kategorie odlišující kvalitu prostředí a dělení prostoru, přičemž jsem věnovala samostatnou kapitolu specifickému způsobu bydlení na vysokoškolských kolejích, na který musí být při dalším zkoumání těchto prostor brán zřetel.

2 Empirická část

2.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Jak již bylo řečeno v úvodu, při zkoumání tématu vzájemného vlivu mezi prostorem a jedincem a jeho využití v praxi, jsem narazila na práce zabývající se převážně sociálním bydlením, problematikou soužití rodiny a jiné. Ubytování vysokoškolských studentů je však u nás věnována nedostatečná pozornost. To potvrzuje jak mezera na poli teoretických prací, tak samotný stav kolejních budov a jejich potenciál. Jelikož studuji v Praze a sama jsem měla možnost pobývat na koleji, pocítila jsem na vlastní kůži omezené podmínky tamního prostoru pro studentský život. Rozhodla jsem se využít svých zkušeností a vytvořit obrázek o kvalitě bydlení na vysokoškolských zařízeních na příkladu koleje Strahov za pomoci kvalitativní metody analýzy dokumentů, zúčastněného pozorování a rozhovorů se studenty, kteří zde žijí. Na základě těchto metod jsem se pokusila zjistit, do jaké míry naplňují kolejní prostory potřeby studentů, jak ovlivňují jejich společenský život a jaké příležitosti k sociální interakci nabízí. Předpokládám, že ačkoli kolej disponuje prostory, které by mohly umožnit navázání vzájemného kontaktu mezi studenty, jejich kvalita je pro to nedostačující, stejně jako je nedostačující vybavenost pokojů pro potřeby studenta. Při

výzkumu se opírám o teoretický koncept architektonického determinismu rozšířeného o interakční teorii z pohledu Jiřího Musila a americké socioložky Lyn Lofland.

2.2 Metodologie výzkumu

Jelikož se ve své práci zabývám vlivem prostoru vysokoškolských kolejí na společenský život a navazování sociálních interakcí studentů, vybrala jsem si kvalitativní přístup, ve kterém jde o vytvoření komplexního obrazu pomocí analýzy jevů a názorů účastníků, namísto sesbírání co největšího množství statistických dat. To umožní hlubší náhled do problematiky a získání podrobného popisu situace [Hendl 2005: 50].

Pro *“zachycení vztahů v jejich celistvosti”* jsem využila případové studie koleje Strahov. Na základě jejího důkladného prozkoumání, bude možno srovnat výsledky s kolejemi podobného typu²¹ [Hendl 2005: 104]. Využila jsem více metod zkoumání a to zúčastněné tzv. participantní pozorování s pořízením fotografií zachycující kolejní prostředí a s vedením si vlastních poznámek, polostrukturované rozhovory obyvatel kolejí a analýzu textu *“Život na kolejích Strahov”* od studenta, který zde pobýval a letáků z nástěnek umístěných na chodbách bloků. Participantní pozorování jsem prováděla jako účastník pozorovatel, kdy jsem se sice účastnila většiny kolejních aktivit, ale svůj záměr výzkumu jsem neskrývala [Hendl 2005: 191]. Přístup mé osoby (jako studentky) do terénu probíhal bez větších potíží. Díky kontaktu kamaráda, kterého jsem zvolila jako svého klíčového informátora, bylo umožněno hladké včlenění do způsobu tamního života.

2.2.1 Výzkumný soubor

Respondenty pro rozhovor jsem získala pomocí metody tzv. snowball technigue, jež *“spočívá na výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny”* (Disman 2002: 114). Díky pobytu na zdejší koleji a známosti mého kamaráda jsem postupně získala respondenty a provedla patnáct rozhovorů se studenty, kteří zde pobývají. Metodu pořizování rozhovorů technikou sněžné koule jsem zvolila z důvodu toho, že mi díky osobě „zprostředkovatele“

²¹ Na mysli mám výškové budovy (panelové domy), které v podílu VŠ kolejí v ČR představují většinu.

umožnila navázat přátelštější kontakt a vzbudit mezi dotazovanými větší ochotu k poskytnutí rozhovoru. Mezi respondenty, jejichž věk se pohyboval v rozmezí od 19 do 24 let, se vyskytovali jak ti s prvotní zkušeností pobytu na koleji, tak ti, kteří buď opakovaně volili tento způsob bydlení či přešli na kolej z privátního typu bydlení. Jelikož Strahovské koleje jsou určeny studentům ČVUT, tedy technického zaměření, podíl dívek oproti chlapcům je velice nízký. Tato skutečnost se promítla i do mého rozhovoru, kde jsou zastoupeny pouze dvě dívky z patnácti dotazovaných. Rozhovorů se kromě českých studentů účastnili také tři Slováci.

2.2.2 Výzkumné rozhovory

Rozhovory, které jsem prováděla osobně během tříměsíčního pobytu na zdejší koleji, se uskutečnily přímo v pokoji dotazovaného. Jednalo se o polostrukturované rozhovory, v délce mezi 20 až 40 minutami, které jsem zaznamenávala na diktafon se souhlasem respondentů. Rozhovory jsem následně doslovně přepsala, což změnilo povahu materiálu na psaný text a zpracování dat se tak stalo snazší [Kaufmann 2010: 91].

Polostrukturované neboli také rozhovory s návodem, jak je označuje Hendl, mi umožnily dostatečnou pružnost dotazování. Dotazovaný může subjektivně projevit svoje názory a pocity o dané problematice a *“samostatně navrhovat možné vztahy a souvislosti”*, což pro mé zkoumání bylo důležité [Hendl 2005: 166]. Předem jsem měla připravenou osnovu rozhovoru, která se skládala z několika tematických okruhů. Tyto okruhy respektive návody napomohly ke standardizaci výzkumu a možnosti srovnání s ostatními respondenty [Hendl 2005: 174]. První část tvořily otázky, pomocí nichž jsem mapovala respondentův volný čas, který tráví na koleji, jak využívá prostory, které jsou zde k dispozici, zdali se účastní kolejních aktivit či nikoli. Jednalo se tedy o popis činností, který měl zároveň respondenty povzbudit k dialogu [Hendl 2005: 169]. Druhá oblast otázek se zaměřovala na důvody, které vedly studenta k volbě koleje, zdali byla jeho očekávání naplněna či nikoli. Třetí část otázek byla zaměřena na popis daného místa, jak ho respondenti vnímají, co by na něm vyzdvihli nebo co by naopak změnili. Jednalo se o tzv. otázky vztahující se k názorům dotazovaného na danou lokalitu. Další část byla zaměřena na vztahy s ostatními obyvateli, s kolika lidmi se zde kamarádí a kde se s nimi seznámil. Tyto otázky mi napomohly zmapovat, kde nejčastěji dochází k

sociální interakci. Poslední okruh sestával z otázek socio-demografických a kontextových (věk respondenta, místo bydliště, délka pobytu na koleji).

2.2.3 Analýza dokumentu

Analyzovala jsem text, který je volně přístupný na internetu a jehož autorem je dřívější obyvatel koleje Strahov. Autor směřuje své dílo na případné zájemce o tento typ ubytování, které varuje před nástrahami, které na něj zde čekají, a zároveň poskytuje návod, jak se těmto nástrahám vyvarovat. Vtipnou formou a za použití nadsázky popisuje prostory, které jsou zde k dispozici, od pokoje studenta až po sociální zařízení. V textu chybí popis společenských místností a veřejného prostoru.²² V textu jsem si označila části vztahující se k samotnému prostoru a vyjádření autora o jeho kvalitě. Následně provedla kódování dat, jež jsem si rozdělila do kategorií a označila pozitivní a negativní popis prostředí.

K popisu společenských prostor a kolejních aktivit jsem využila analýzy nástěnek umístěných na chodbách bloků, přičemž jsem nejprve pořídila jejich fotografie a následně je analyzovala, což mi umožnilo důkladnější prostudování dokumentů.

3 Analytická část

3.1 Areál kolejí ČVUT

Jak již bylo zmíněno na začátku empirické části, svůj výzkum jsem provedla na strahovských kolejích. Soubor budov o rozloze 15.5ha, jenž se rozkládá na katastrálním území Břevnova²³, byl postaven v letech 1960 až 1965 za účelem vybudování velkokapacitních šaten v průběhu velké spartakiády²⁴ podle architektonického návrhu F. Cubry, J. Hrubého a J. Kándla²⁵ [Hexner 2007: 25]. V době jejího nekonání měl prostor sloužit jako ubytování pro studenty. Tato dvojúčelnost projektu se značně projevila

²² Veřejný prostor v době sepsání textu sestával pouze z parkovacích míst a několika laviček.

²³ Území spadá pod Prahu 6. Areál kolejí je vymezen „ze severu okrajem barokních hradeb, z jihu ulicí Šermířskou a ze západu ulicí Vaníčkovou, která je jediným dopravním napojením souboru“ (Hexner 2007: 25). Pěší zóny jsou směřovány do oblasti Hradčan a Petřína.

²⁴ Jedná se o „veřejné hromadné tělovýchovné vystoupení“, jež nese název podle římského gladiátora a vůdce Spartaka. První spartakiáda byla pořádána v letech 1921 na Maninách a po výstavbě Strahovského stadionu určeného právě k těmto účelům, se zde pořádala každých pět let.

²⁵ Zmínění architekti jsou autory kolejí. Menzu navrhl S. Franc a L. Hanf.

při realizaci vnitřních prostor, kde potřeby cvičenců byly upřednostněny před potřebami studentů. Tomu odpovídají široké chodby ve tvaru koridoru, jež měly sloužit k nacvičování spartakiádních cviků a rychlému pohybu cvičenců. Na úkor velikosti chodeb musely být zmenšeny šatnové kóje, které v dnešní době fungují jako studentské pokoje. Stejně tak venkovní prostory definuje středová nástupová plocha sloužící jako shromažďovací prostor účastníků spartakiády. „Svou exaktní bezozdobnou architekturou a svým přísným řazením odpovídaly objekty spíš spartakiádnímu útvaru, než živému studentskému městu“ (Ulrich 2009). Areál tvoří deset šestipodlažních bloků a dva třípodlažní, z nichž druhý až dvanáctý nabízí 4722 lůžek určených primárně studentům ČVUT.

Fotografie č. 1

Fotografie č. 2



Foto č. 1: Celkový pohled na strahovské koleje.

Foto č. 2: Pohled z opačné strany směrem na stadion. V popředí fotografie dominuje tzv. ústřední náměstí.

3.2 Vnitřní prostory

Při vstupu do jednoho z deseti bloků je nejprve zapotřebí vyjít několik schodů, jelikož vchod do budovy se nachází v mezipatře. Poté se ocitneme ve „vestibulu“, kde jednu stranu tvoří vrátnice a na druhé straně se nachází stoleček s letáky a vývěsní tabule s informacemi o pravidlech koleje a akcích pro studenty. Zdoláním dalších schodů se dostaneme do prvního patra, kterým se táhne dlouhá široká chodba, z níž vedou dveře do jednotlivých pokojů.

Fotografie č. 3

Fotografie č. 4



Fotografie č. 3: Hlavní vstup do bloku číslo 4.

Fotografie č. 4: Chodba na kolejích Strahov s typickými dvoukřídlými dveřmi.

3.3 Pokoje studentů

Z široké chodby vedou dvoukřídlé dveře přímo do „*místnosti ve tvaru úzké nudle*“, která je některými studenty též přezdívána jako „*nora*“. Pokoj s rozměry 240 x 585 cm, tedy plochou velkou necelých 12m², sdílí dva uživatelé²⁶. Strohé vybavení pokoje sestává pouze z párů židlí, „*nevzhlednými*“ komodami na lůžkoviny, dvou postelí s úložným prostorem, vestavěné skříně, poličkou a botníkem zkombinovaným se skříňkou na potraviny. Dvojice „*nerozměrných*“ stolků s lampičkami (někdy i bez nich), představuje pro studenty technických oborů potíže, jelikož pro rýsování potřebují velkou pracovní plochu. Dále se zde nachází odpadkový koš, elektrické zásuvky, přípojka k internetu a radiátor ústředního topení.

Z důvodů stísněného prostoru nemohou stát oba stoly studentů u okna, jak by tomu bylo v ideálním případě kvůli přirozenému zdroji světla, ale postele a pracovní plochy musí být uzpůsobeny diagonálně. Tento fakt člení místnost na dvě části, a to část u okna a část u dveří. Student, který získal svou část u dveří, tedy disponuje horšími studijními podmínkami.

3.4 Klimatické podmínky

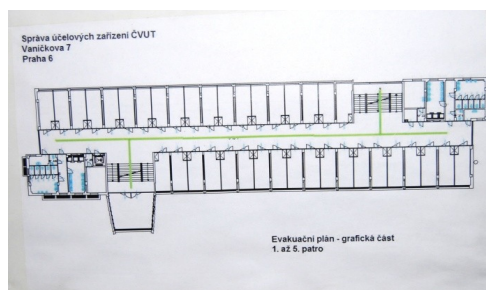
²⁶V jediném nově rekonstruovaném bloku číslo 8 se nachází buňkový systém pokojů. Kromě toho na kolejích nalezneme i pokoje koncipované až pro deset lidí, které se využívají hlavně na začátku semestru, kdy není volná kapacita klasických dvoulůžkových pokojů.

Z důvodu absence chodby není místnost izolována od vnějšího hluku. Jak ale vyplynulo z rozhovorů tzv. „chodbovice“²⁷ zde, díky velkému množství místních hospod, nejsou tak častý jev. Větší potíž nastává se starými dřevěnými okny²⁸, jejichž funkčnost je značně omezena. Kvůli špatnému těsnění v zimě do místnosti profukuje studený vzduch, což začíná být problém zvláště s příchodem chladných období, kdy ještě netopí ústřední topení²⁹. V létě dochází k opačnému problému zapříčiněnému nasměrováním oken na východní a západní stranu. Ti, kteří obývají pokoj na západ, se pomocí všelijakých způsobů snaží vypořádat s „ukrutným vedrem“. V oknech jsou tedy běžně k vidění vlajky, pokrývky či hliníkové alobaly, kterými se studenti před horkem snaží bránit (viz. fotografie číslo 5).

Fotografie č. 5



Fotografie č. 6



Fotografie č. 7



Foto č. 5: Ochrana studentů před sluncem.

Foto č. 6: Půdorys patra budovy, na kterém je dobře patrné umístění kuchyňky a sprchy.

Foto č. 7: Jeden ze standardních pokojů koleje Strahov. Na fotografii je viditelné diagonální rozmístění pracovních stolů a celková kvalita prostor.

²⁷ Tradiční studentské párty, pořádající se na chodbě.

²⁸ Pouze u celkově zrekonstruovaného bloku číslo osm jsou dřevěná okna nahrazena okny plastovými.

²⁹ Jako u všech bytů s ústředním topením je spuštění radiátoru regulováno vyhláškou.

3.5 Společné prostory

Téměř na každém patře, se na konci chodby nachází kuchyňka se zrekonstruovaným kuchyňským koutem, která disponuje dřezem, sporákem, elektrickou troubou, a mikrovlnkou. Pro ohřátí večeře jsou tyto prostory dostačující, avšak díky nepřítomnosti stolu a židlí, nemá student možnost zkonsumovat své jídlo na místě a nezbývá mu nic jiného, než si uvařené jídlo vzít s sebou na pokoj. V některých patrech se na konci chodby nachází i tzv. čajovna, vybavená dřezem a sporákem, v níž lze také uvařit.

Koupelna s toaletou je na většině bloků standardně vybavena a nachází se ve všech patrech na každém konci chodby, přičemž na jedné straně nese nápis women a na druhé men. Nehledě na označení jakému pohlaví jsou toalety určeny, je jejich vybavení naprosto identické, sestávající z šesti klozetů a řadou pisoárů, k čemuž stejně přistupují i samotní studenti. Není proto nijak neobvyklé potkat na dámských záchodech muže. Na druhé straně od toalet se nachází koupelna, jež je tvořena řadou umyvadel a třemi sprchovými kouty s umělohmotnými závěsy, které mají navodit pocit soukromí.

Fotografie č. 7

Fotografie č. 8

Fotografie č. 9



Foto č. 7: Jedna ze dvou kuchyňek umístěných na každém patře.

Foto č. 8: Sprchové kouty.

Foto č. 9: Toaleta označená symbolem panenky.

3.6 Společenské místnosti

V každém mezipatře se nachází společenské místnosti, mezi něž patří kulečnická, studovna a tzv. klubovna. Přístup do těchto prostor mají studenti příslušného bloku se zaplaceným internetem klubu Silicon Hill³⁰ či s jejich členskou kartou, jelikož všechny vstupy jsou na čipovou kartu. U některých místností si student, který nesplňuje ani jednu z výše uvedených variant, může vyžádat klíč, který je dostupný vždy u správce příslušného bloku oproti vystavení platné kolejenky³¹ a jeho podpisu. Pokoj správce se většinou nachází v prvním patře a je označen cedulí a kontaktem v případě jeho nepřítomnosti.

Klubovna je určena pro trávení volného času a lze zde po domluvě se správcem, a zarezervování si prostoru, pořádat společenské akce. Místnost je vybavena několika stoly, židlemi a pohovkou a v případě potřeby je zde k dispozici i lednice. Studenti si zde mohou zahrát šipky nebo fotbálek za poslechu hudby z CD/MP3 přehrávače umístěného na stěně. V dalším mezipatře se nachází místnost s kulečnickem, která oproti klubovně není určena k pořádání „*bujarych večírků*“ a platí zde i zákaz kouření. Mezi druhým a třetím patrem bloku je situována studovna určená všem studentům ČVUT, kteří sem mají přístup díky své magnetické kartě, kterou získali při nástupu na univerzitu. Je vybavena rýsovacím prknem, magnetickou tabulí, několika stoly se čtyřmi počítači a je zde možnost připojení k internetu pomocí wifi. Místnost slouží nejenom studijním účelům, ale pořádají se zde i projektové schůzky členů Silicon Hill. Zajímavostí je monitorování místnosti kamerovým systémem z důvodů bezpečnosti, zároveň je taky každý příchozí zaznamenán díky magnetické kartě. Dále se na kolejích nachází plně vybavená posilovna a místnost se stolním tenisem.

Každá společenská místnost vymezuje uživatelům jasná pravidla, která stvrzují svým vstupem. V případě více osob v místnosti se stává zodpovědnou osobou student, jež si zapůjčil klíče u správce. Mezi pravidla patří například dodržování nočního klidu

³⁰ Sdružení studentů ČVUT Silicon Hill, které sídlí na strahovských kolejích, bylo založeno roku 1993 na základě vytvoření společné internetové sítě studentů. V dnešní době představuje největší klub Studentské unie ČVUT, která zastupuje zájmy studentů a snaží se o zlepšení kvality životních podmínek na vysokoškolských kolejích. Členové tohoto klubu se „ve svém volném čase dobrovolně a bez nároku na odměnu věnují správě místní počítačové sítě, kterou zde vybudovali vlastními prostředky, zastupují ubytované studenty u Správy Účelových Zařízení ČVUT nebo se podílí na realizaci projektů, odborných přednášek či workshopů“.

³¹ Druh identifikace, s kterou se prokazuje student při vstupu do budovy, pokud je o to požádán.

po 22. hodině, povinnost nahlásit vzniklou škodu či povinnost uvést věci před odchodem do původního stavu.

Fotografie č. 10



Fotografie č. 11



Fotografie č. 12



Foto č. 10: Místnost s kulečnickým stolem.

Foto č. 11: Studentská místnost sloužící zároveň k pořádání seminářů.

Foto č. 12: Plně vybavená posilovna.

3.7 Vybavenost

Především pro zahraniční studenty, kteří nemají možnost jezdit na víkendy domů, je k dispozici sušárna a prádelna, která je opatřena dvěma pračkami, vaničkou a úklidovými prostředky. V sušárně je možnost využití žehličky. Zájemci o vyprání prádla se musí zapsat v registrační listině na vrátnici příslušné budovy a následně při předložení kolbenky dostanou klíč k místnostem. Poněkud nepraktická je vzájemná poloha místností, kdy se prádelna vyskytuje ve druhém patře, zatímco sušárna je situována do patra pátého.

V budově je také k dispozici kolárna či šatny, které se využívají v době pořádání turnajů například ve stolním tenise. Dále jsou u recepce areálu, která se nachází v prvním bloku k dispozici dva bankomaty a pro cizince je zde směnárna.

Fotografie č. 13



Fotografie č. 14



Fotografie č. 13: Možnost vybrání si peněz z bankomatu přímo v areálu Strahova.

Fotografie č. 14: Schránky pro doručenu poštu studentům označené číslem pokoje.

3.8 Veřejné prostranství

Oč méně kvalitní jsou prostory vnitřní, o to větších kvalit nabývají prostory vnější. Studentům je k dispozici široká škála sportovního zařízení od beachového volejbalového kurtu až po lezeckou stěnu. Obyvatelé kolejí také mohou využít víceúčelových kurtů s umělou trávou, tribunou pro diváky a večerním osvětlením, kde lze hrát fotbal, basketbal, nohejbal či tenis. Kurty jsou v provozu každý den od 10 do 22 hodin, ale v případě potřeby není problém domluvit se na jiném čase.

| | <i>Denní provoz</i> | | <i>Večerní provoz</i> | |
|------------------------------|---------------------|------------|-----------------------|---------|
| | ČVUT | ostatní | ČVUT | ostatní |
| Tenis | 80,- | 155,- | 110,- | 270,- |
| Ostatní sporty | 100,- | 200,- | 155,- | 310,- |
| Tenisová zeď (street) | 50,- | 100,- | 80,- | 155,- |
| Beach volejbal | 80,- | 155,- | | |
| Lezecká stěna | 70,-/vst. | 100,-/vst. | | |

Velké množství travnaté plochy vybízí především v letním semestru k opalování, posezení na trávě, hraní frisbee či grilování. Na první pohled velice nevzhledné ústřední náměstí, studenty přezdívány „*buzerplatz*“ plní svou funkci při pořádání venkovních akcí jako je například Strahov Open Air.

Fotografie č. 15

Fotografie č. 16

Fotografie č. 17



Fotografie č. 15: Ideální využití prostoru. Lezecká stěna na jedné z kolejních budov.

Fotografie č. 16: Využití travnaté plochy k společenským aktivitám.

Fotografie č. 17: Multifunkční kurty, v pozadí lezecká stěna.

3.9 Občanská vybavenost

V areálu Strahova se nachází studentská menza se samoobslužným systémem, která nabízí snídaně, obědy i večere. Menza je otevřena od pondělí do pátku a nabízí šest druhů hotových jídel. Na bloku jedna je k dispozici Snack bar, jehož otvírací hodiny jsou od 8 do 11:30 a od 12 do 16. V budově bloku 12 se nalézají kadeřnictví. V areálu je také alternativní klub 007, kde se pořádají pravidelné koncerty nezávislých

³² Zdroj: <http://www.suz.cvut.cz/kolejnihriste.html>

skupin. Studenti mají možnost nakoupit si potraviny hned ve dvou místních „samoobsluh“.

Fotografie č. 16

Fotografie č. 17



Fotografie č. 16: Menza s možností venkovního posezení.

Fotografie č. 17: Studenti si mohou nakoupit potraviny přímo v areálu Strahova.

3.10 Kolejní aktivity

Prostory, které jsou na koleji k dispozici, umožňují jejím obyvatelům konání nejrůznějších aktivit od sportovních, jako je fotbalová či tenisová liga, až po kulturní, jako je například výtvarný kroužek, který se koná každé pondělí od 20 hodin v budově pět či projekt modelárna. Díky společenským aktivitám dochází k pravidelnému setkávání jedinců, to zajišťuje možnost sociální interakce, což posiluje kamarádské vztahy mezi obyvateli.

3.11 Hodnocení prostorů z pohledu studentů

V rámci výzkumných rozhovorů jsem získala náhled do vnímání a spokojenosti studentů s daným prostředím. Jako důvod, proč si zvolili právě tento druh ubytování, uvedli studenti „*seznámení se s novými lidmi*“, „*poznání typického studentského života, který ke koleji patří*“, přičemž jmenované důvody vedli i k dalšímu pokračování bydlení na koleji. „*Volila jsem ji, protože sem šli i lidé z bytu, se kterými jsem bydlela a byla navíc nejbliž od toho bytu*“.

Výzkum ukázal odlišné hodnocení prostoru u chlapců a dívek. Zatímco mužská většina vyjádřila, až na malé výjimky, celkovou spokojenost s místem, většina dotazovaných dívek popisovala vnitřní prostory jako depresivní,

anonymní či strohé. Stejně tak se našly odlišnosti u studentů ze zahraničí, které vyžadovali větší komfort prostředí, než jim byl poskytnut. Ve většině případů se záporné hodnocení ubytování vztahovalo k soukromým pokojům, které byly označeny jako „nevyhovující“, „příliš malé“, „s malým úložným prostorem“, „s oprýskanými zdmi a proleženou postelí“. Většina negativních výřků však byla zakončena větou „ale zvykla jsem si“, „člověk si na to nakonec zvykne a pak už mu to ani nepříjde“.

Jako klady kolejního života označovali dotazovaní především společenský život na koleji. „Konají se tu různé akce, jako open air,...je tu hned menza, navíc se člověk může zapojit do klubu SH .Já například organizuji taneční. Využíváme k tomu sál SC (školící centrum na Strahově).“, „Vyhovuje mi. Líbí se mi, že je to v podstatě sídliště, kde bydlí mladí lidé.“ Co jedni považovali jako nevýhodu, mohlo pro někoho představovat kladnou stránku věci. Což se týkalo především dostupnosti do centra. „Je tu klid od města.“, „Hodně se mi líbí, že je to blízko Ladronky, nebo Petřína, což je super park.“, „Je to trochu z ruky, když jde člověk někam večer, pak musí pěšky, protože mu nic nejede.“ Celkový přístup respondentů k bydlení na koleji lze shrnout větou: „Člověk si na tom musí umět najít to pozitivní“.

4 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo, na základě teoretických poznatků o působení prostoru na chování člověka, zjistit jak daný prostor ovlivňuje kvalitu života, přičemž jsem pozornost zaměřila na vysokoškolské koleje a provedla případovou studii strahovského areálu. Zajímalo mě, jaké prostorové možnosti jsou studentům k dispozici a do jaké míry se odráží hodnota jejich studentského života na kvalitě prostředí. Ve své práci jsem vycházela ze směrů architektonického determinismu s důrazem na interakční teorii.

V rámci klimatických a společenských omezení je možné do určité míry ovlivnit či usměrnit chování jedince, avšak vždy musíme brát na zřetel působení okolních jevů. Při zkoumání kolejního způsobu života je zapotřebí uvažovat o jeho specifikách, mezi něž patří v první řadě dočasnost prostoru a s ní spojená provizornost. Případný zájemce o

kolej se také musí vypořádat s faktem, že bude přidělen k zcela cizímu člověku, s kterým bude trávit většinu času a do určité míry se jeden druhému bude muset přizpůsobit v denním režimu. Co se týče samotného pohledu uživatelů, jsou s tímto faktem smíření už při volbě koleje, kterou volí jednak z finančních důvodů a jednak kvůli poznání „pravého studentského života“, jenž sebou kolej přináší, a také kvůli seznámení se s novými kamarády. S ohledem na tato fakta by měly být projektována studentská bydlení, což se doposud zatím neděje. Pro vysokoškolské koleje jsou určeny prostory, které byli původně realizované k jiným účelům nikoli jako prostředí pro studentský život. Vnitřní prostory na kolejích jsou koncipovány tak, aby uspokojili základní lidské potřeby, ale nikoli tak aby plnohodnotně naplnily požadavky studenta.

Zajímavé pro mě bylo zjištění funkce studentské samosprávy v podobě klubu Silicon Hill, který se snaží o zkvalitnění tamních podmínek. Dalo by se říci, že na základě nevyhovujícího prostředí se utvářejí organizované skupiny, které se s tímto problémem snaží bojovat, což by stálo dále za podrobnější výzkum.

Během výzkumu jsem narazila na problém nedostačujících teoretických podkladů zabývajících se podobným typem bydlení, což připisují malému zájmu o tuto oblast.

Přínos mé práce tkví především v přiblížení kolejního způsobu života a doplnění tak určité mezery na poli sociologie bydlení, ve které sice nalezneme několik podkladů k urbanistické problematice, avšak neexistuje zde rozsáhlejší práce zabývajících se ubytováním samotných studentů. Práce si neklade za cíl vytvořit rozsáhlý obrázek o bydlení na koleji, který by byl aplikovatelný v obecné rovině. Spíše se snaží poukázat na určité nedostatky, které by bylo potřeba odstranit či se jich v budoucím plánování nového studentského ubytování zcela vyvarovat. Zároveň může poskytnout výchozí informace pro další bádání v této oblasti.

5 Summary

The aim of my bachelor thesis was to find out how does space affect the quality of life. I used theoretical information and conducted a case study of Strahov campus. I was interested in spatial choices of the student and how much do they influence the quality of their student lives. The theoretical basis of my text lies on architectural determinism with an emphasis on interaction's theory.

Because of the climate and social restrictions it is possible to influence the behavior of individuals; however, we should always consider the contribution of the surroundings. I had to think about the specific characteristics of living in dormitories, such as its temporary nature. Person interested in such living has to accept the fact that he or she may live with a stranger. Roommates spend a lot of time together and need to adapt to the daily routine of each other. The motivation of choosing to live in a dormitory is based on its relatively low cost, the will to learn “the real student life” and making new friends. Student accommodation directorate should consider these factors. Unfortunately, it doesn’t happen. Buildings which initial purpose was different are not suited for student life. The interiors of dormitories are designed for satisfying basic human needs, but cannot fully fulfill the requirements of the students. During my research I came across the problem of insufficient theoretical texts dealing with this type of accommodation which is probably caused by the lack of interest in this area.

The benefits of my thesis include describing the dormitory living style, which should complete some gaps in sociology of housing, which does describe several aspects of urban issues, but there is no extensive work about university student accommodation. I didn’t aim to form a comprehensive, generally applicable picture of dormitory accommodation. Rather it seeks to point out some inadequacies that need to be removed as well as provide background information for further research in this area.

6 Použitá literatura

BAUM, A. and G.E. Davis (1976), "Spatial and Social Aspects of Crowding Perception, "Environment and Behavior, December 1976 vol.8:527-544.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Vyd. v češtině 1. Brno: Nadace Partnerství, 2000. 202 s. ISBN 80-85834-79-0.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999, 247 s. ISBN 80-902482-4-1.

HALL, Edward T. *The hidden dimension: an antropologist examines man's use of space in public and in private*. New York: Anchor Books, 1969, 217 s. ISBN 0-385-08476-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Vyd. 1. Brno: ERA, 2005, 131 s. ISBN 80-7366-028-8.

HONZÍK, Karel. *Tvorba životního slohu: stati o architektuře a užitkové tvorbě*. 3. vyd. Praha: Horizont, 1976, 356 s.

HUBBART, P. *Public Space*. IN: CAVES, Roger W., ed. *Encyclopedia of the city*. London: Routledge, 2005. xxx, 564 s. ISBN 0-415-25225-3.

KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 151 s. ISBN 978-80-7419-033-9.

LOFLAND, H. L. *The Public Realm. Exploring the city's quintessential social territory*. Routledge, New York 1998.

MADDEN, Kathleen. *Utváření místa: Příručka k utváření kvalitních veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství, 2003.

MUSIL, Jiří aj. *Lidé a sídliště*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1985. 333 s. Členská knihnice / Nakl. Svoboda.

MUSIL, Jiří. *Sociologie bydlení*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1971. 303 s. Sociologická knihnice.

ORR, K., SCHNITZER, K.,FRACKANN, E. *Social and Econimic Condition of Student life in Europe*. GmbH&Co., Bielefeld 2008.

PETRUSEK, Miloslav, Alena VODÁKOVÁ a Jiří LINHART. *Velký sociologický slovník. I. a II. svazek*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 1627 s. ISBN 80-7184-164-1.

PUSTĚJOVSKÝ, Rudolf. *Ekologie a životní prostředí: úvod do problematiky*. Dotisk 1. vyd. V Brně: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 1997. 142 s. ISBN 80-7157-126-1.

SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Vyd. 2. Brno: Zdeněk Novotný, 2001. 292 s. ISBN 80-238-6582-X.

SOMMER, ROBERT: *Personal Space: The Behavioral Basis of Design*, Prentice-Hall 1969.

URLICH, Petr, ed. a POPELOVÁ, Lenka, ed. *Slavné stavby Prahy 6*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos a Foibos books ve spolupráci s Městskou částí Praha 6, 2009. 299 s. Slavné stavby. ISBN 978-80-87073-14-8.

7 Elektronické zdroje

Design for Service: Research, patterns and observation [online]. 2.9.2008 [cit. 2012-03-7]. Dostupné z: <http://designforservice.wordpress.com/2008/02/09/sociofugal-and-sociopetal-space/>

HEXNER, Michal. *Územně analytické podklady hlavního města Prahy: Cenné a pozoruhodné urbanistické soubory* [online]. Praha, 2007 [cit. 2012-05-13]. Dostupné z: http://www.urm.cz/uploads/assets/soubory/data/UAP/UAP_book/kapitoly/a011-10_cenneurbsoubory.pdf

Magazín domy a bydlení exclusive. In: *Dobrý soused je k nezaplacení* [online]. 2011 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://www.domyabydleni.cz/web/rubriky/planujeme/soused>

Studenti a absolventi vysokých škol v roce 2010. In: *Český statistický úřad* [online]. 2011 [cit. 2012-01-5]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebc9de6e905c125723a004180a6/6dbf02a9a1330365c12576bf00534ba8/\\$FILE/1_VS_studenti_celkem_11.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebc9de6e905c125723a004180a6/6dbf02a9a1330365c12576bf00534ba8/$FILE/1_VS_studenti_celkem_11.pdf)

WILNER, Daniel M., Rosabelle Price WALKLEY a Stuart W. COOK. Residential Proximity and Intergroup Relations in Public Housing Projects. [online]. [cit. 2012-05-21]. DOI: 10.1111/j.1540-4560.1952.tb01593.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1540-4560.1952.tb01593.x>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-02-7].

ZDRÁHALOVÁ, Jana. *Analýza sídla a susedství: Geografický, kognitivní a behaviorální prostor v urbanismu a architektuře* [online]. Praha, 2008 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SqnNnJGgvVkJ:www.zroutik.cz/download/4_semestr/dizertace-zdrahalova.doc+4.1+prost%C5%99ed%C3%AD+a+%C4%8Dlov%C4%9Bk&cd=5&hl=cs&ct=clnk&gl=cz. Disertační práce. České vysoké učení technické.

Život na koleji Strahov. In: *Život na koleji Strahov* [online]. 2005 [cit. 2012-01-19]. Dostupné z: <http://strahov.utulekfest.cz/>